

חיל החינוך והנוער

דו-יומי סא"לים
זהות ישראלית-יהודית

חוברת למנחה

מפקדת קצין חינוך ונוער ראשי

מחלקת החינוך

כתיבה: צוות המחקר והפיתוח בפיקוח מכללת רוברט מ. ברן.
תודות על הסיוע בהפקת החוברת למכללת רוברט מ. ברן ולמרכז לזהות ולתרבות
יהודית בבית-מורשה בירושלים.

בשיתוף

המרכז לזהות ולתרבות יהודית
בית-מורשה בירושלים

קרן רוברט מ. ברן

Robert M. Beren Foundation

Funded by
UJA Federation
of New York

תוכן עניינים

3	לוח זמנים
4	ציפורים נודדות - יהודים נודדים
7	בין רומא לירושלים - בעקבות סיור באתר הארכיאולוגי בבית-שאן
9	מי אנחנו? - זהות, משמעות ומחויבות
15	"לשיר זה כמו להיות..." - זריחה ושחרית בכוכב הירדן
17	זהות במבחן המקום והזמן - סיור חוקר
19	נפרדים מגן העדן? - עיבוד הסיור החוקר וסיכום כללי

לוח זמנים

יום א'

התכנסות.	08:00 - 07:30
יציאה מרוכזת מבסיס ג'וערה.	09:30 - 08:00
"גן העדן האבוד" (מכינוייו של עמק בית שאן) בגני חוגה: ארוחת בוקר, פעילות פתיחה-הכרות, בניית קבוצה, הצגת תכנית הסמינר ותאום ציפיות. בהנחיית עודי.	11:00 - 09:30
נסיעה לחוות ההטבעה בכפר רופין.	11:30 - 11:00
"ציפורים נודדות - יהודים נודדים" סיור בבריכות הדגים בהדרכת צפר החברה להגנת הטבע ודיון ומודל 'אתרים וערכים' בהנחיית עודי.	13:00 - 11:30
א. צהריים - במרכז הטבעת הציפורים או בכפר רופין.	13:45 - 13:00
"הנגלה והנסתר" בכפר רופין - טקסט וסבטקסט במטרות של העוסקים בזהות יהודית. הרצאה ודיון - פרופסור דני גוטווין; דברי פתיחה וסיכום - נועם.	15:30 - 13:45
"בין רומא לירושלים" סיור באתר הארכיאולוגי בבית שאן בהדרכת חבר הקהילה המקומית להדרכה באתר ודיון - בהנחיית ירון.	17:30 - 16:00
"מי אנחנו?" זהות, משמעות ומחויבות - בית-מדרש בהנחיית נועם ועודי.	19:00 - 18:00
"טוב, מה היה לנו" - באנ"א עין חרוד - עיבוד יום בהנחיית עודי וגלית/ירון.	19:30 - 19:00
התארגנות בחדרים.	20:15 - 19:30
א. ערב.	21:00 - 20:15
"מעברים" באנ"א עין חרוד - זהות ישראלית יהודית בראי המוסיקה - מופע מוסיקלי.	22:30 - 21:00

יום ב'

השכמה כפרית באנ"א עין חרוד - קפה ומאפה.	05:00
נסיעה לכוכב הירדן [06:25 זריחה].	06:15 - 05:30
"לשיר זה כמו להיות" - בכוכב הירדן, שנקרא יפה-נוף וכוכב הרוחות בעברית, כאוכב אל-הווא בערבית ובלוואר או קוקט בצרפתית). שחרית, זריחה, תצפית, סיור ודיון. בהנחיית מדריך מקומי ועודי.	07:15 - 06:15
"זהות במבחן המקום והזמן" סיור חוקר בהנחיית גלית ושקד - הסבר על המודל והמטרה, מפגש ראשון עם משה הר-ציון מחוות שושנה "איבן ארד" (בן האדמה - מושג להגדרה עצמית של תושבי הארץ יהודים וערבים לפני הקמת המדינה).	08:00 - 07:15
א. בוקר בכוכב הירדן.	08:30 - 08:00
המשך הסיור החוקר: נווה אור - מפגש עם גרעין "איילים", בית שאן - מפגש עם "אולפנת גלעד".	11:00 - 08:30
"נפרדים מגן העדן?" באנ"א עין חרוד - עיבוד הסיור בהנחיית גלית ושקד וסיכום הסמינר בהנחיית עודי בהתייחסות לתיאום הציפיות.	12:00 - 11:00
א. צהריים באנ"א עין חרוד.	13:00 - 12:00
כיווני העשייה ויעדי חיל החינוך והנוער לשנת 2009 באנ"א עין חרוד.	16:00 - 13:00
סיום הפעילות ונסיעה לג'וערה.	16:00

ציפורים נודדות - יהודים נודדים

סיור בבריכות הדגים של העמק

דחף הנדידה בציפורים מובנה בגנים שלהן, יש להן סיבות אבולוציוניות וסיבות של שרידות מובנות, האם הנדידה היא דפוס הנטוע בטבע היהודי? הוא חלק בלתי נפרד מזהותנו, זהותנו?

אצלי בגינה גדל יהודי נודד, זהו צמח בשרני, משתרע, עם פרחים קטנים, בחורף הוא נעלם קצת ובאביב הוא מתחיל להתפשט במהירות בגינה עד שהוא גולש אל מעבר לגבולות שהקצבתי לו, ואז אני עושה בו פוגרום, מכסח אותו, תולש, עוקר ומחזיר אותו לגבולו. את העקורים אני משליך בקצה החצר שלי. לאחר ימים ספורים הוא שוב מתחיל והפעם גם ערמת העקורים בקצה המגרש מתחילה לבלבל, וגם כמה גבעולים שנפלו לי בדרך השתרשו ולפתע כל החצר שלי מלאה יהודים נודדים. "אי אפשר לביית אותו, את היהודי הנודד"

"המילה הראשונה ששמע אברהם אבינו, ראשון העבריים, מאלוהיו הייתה "לך". לקחנו את העניין הזה ברצינות. אבותינו, רועי הצאן, לא הקימו עיר במשך שלושה דורות, את התורה קיבלנו תוך כדי תנועה במדבר, ואלפיים שנה נדדנו ברחבי העולם. בחשבון כולל בילינו יותר שנים בנדודים מאשר בארץ המובטחת."

"פחות מאלף שנה ישבנו, אנחנו היהודים, בארץ. הרבה יותר מזה נדדנו. אין בהיסטוריה האנושית נוודים מוכשרים כמונו – נוחים להסתגל, מהירים להשתלב. תמיד יודעים למצוא את הפרצה, לנצל את הרגע. אלפיים שנה של נדודים וגעגועים – למה, בעצם? הרי עכשיו, כששוב יש מדינה ואדם ועם וארץ, עולה במעלה הגרון חמיצות ישנה-חדשה. פתאום ממשל ויחסי חוץ ומשכנתא ומס הכנסה ופוליטיקה, לכל הרוחות. עכשיו כששוב יש מדינה ואדם ועם וארץ, כל הניסיון האדיר של "אם אשכחך ירושלים" ושל "שם ישבנו גם בכינו" מעלה אבק במזוודה. [...] כל כך טובים היינו בלאהוב מרחוק, והנה פתאום, מדינה? עם ביוב עירוני וביטוח לאומי?"

ה'יהודי הנודד', מאת אלי ויסברט, <http://www.bac.org.il/ContentPage.aspx?id=81>

- לדברי הכותב אנו עם של נוודים מוכשרים, המתקשים במעבר למקום של קבע. מה דעתכם: באילו מובנים אנו עדיין עם של נוודים? מהם קשיי ההסתגלות שלנו ל"בית" ולמדינה? ממה הם נובעים? כיצד אפשר להתגבר עליהם?
- לדברי הכותב, המעבר לחיים של קבע ולריבונות במדינה יהודית מציב אתגרים חדשים. מהם אותם אתגרים?
- האם כתוצאה מן החיים במדינת ישראל מתעצבת זהות יהודית חדשה? במה נבדלת הזהות היהודית שלנו במדינת ישראל מן הזהות היהודית של היהודי הנודד בתפוצות?
- מהם היתרונות שבמגורי קבע? מהם החסרונות בכך?
- האם מדינת ישראל היא עבורכם בית של קבע או מקום מושב זמני?

"אפשר לומר שליהודי אין מקום, אין אדמה [...] המקום האמיתי של היהודי הוא הספר".

"אפילו בישראל היהודי הוא נודד, כלומר, נודדיו הם חלק ממחשבתו. היהודים - גם כשהם מפוזרים בעולם כולו, ובכל מקום שבו הם נמצאים - הם תמיד בגלות ביחס למקום שבו היו. מהו חלומם של הישראלים? האחד חולם על מרוקו, האחר על פולין, השלישי על גרמניה. [...] יש סוג של מלנכוליה, געגועים למשהו, שהוא בסופו של דבר העולם. היהודי הוא העולם. [...] היהודי נושא את משקל העולם".

מדבריו של הפילוסוף והמשורר היהודי-צרפתי אדמון ז'אבס

- כיצד אתם מבינים את דבריו של ז'אבס, לפיהם אין ליהודי מקום, ומקומו האמיתי הוא הספר? למה כוונתו?
- האם נובע מדבריו כי "יהודי" ו"ישראלי" הן שתי זהויות שיש ביניהן מתח? האם חזרתם של היהודים אל מולדתם ההיסטורית כרוכה בשינוי זהותם?
- האם גם בישראל ניתן לומר כי אנו נמצאים בגלות?
- באילו צורות ומובנים ממשיכים הישראלים לנדוד?
- באילו מובנים חייו של איש צבא הם חיי נדודים? אילו יתרונות יש לכך? ואילו מחירים?

י.ל. פינסקר, מנהיגה של תנועת "חיבת ציון", טען כי היהודי בנדודיו ללא מולדת דומה למעין מת-חי שסובב כמו רוח רפאים, יוצר סביבו אוירה של פחד ואיום [...]. הציונות ציירה זיקה ברורה בין גאולתו של העם היהודי לבין השיבה אל ציון.

- האם גם כיום מחייבת הציונות ויתור על חיי הנדודים והשתקעות בארץ ישראל?
- האם הקמת הבית הלאומי שינתה את האופן בו תופסים היהודים את עצמם? האם חוללה שינוי באופן בו נתפסים היהודים בעיני אחרים?
- מה יחסכם למי שבחר שלא להשתקע בישראל? האם בעיניכם זוהי בחירה לגיטימית?

בין העצים והלא עצים/ אגי משעול

"לא נוסעת לשום מקום.

אני רעועה מכדי לעקור

מהקשרי

והעצלות שבי שואפת להתמיד

במצבה,

להמשיך ולשכון במרחבה המוכר

לפנות ערב

על המדרגה

כשהדמיון שבע..."

אגי משעול, ילידת 1947, היא משוררת ישראלית. היא מתגוררת בכפר מרדכי.

- האם השתקעות במקום אחד היא ביטוי לנינוחות? עצלות? שבריריות? באיזו מידה היא מבטאת חשש? ובאיזו מידה היא משדרת ביטחון?
- האם אתם מזדהים עם החלטתה של הדוברת בשיר להשאר במקומה, או שאתם דווקא רוצים מאוד לנסוע? מה גורם לנו להישאר ומה מניע אותנו ללכת למקום אחר?
- אגי משעול מדברת בשיר על הקושי שבמעבר ובתנועה. כיצד אתם, כאנשי צבא העוברים מדי שנתיים-שלוש מתפקיד לתפקיד חווים את הקושי הזה? כיצד אתם מתמודדים עמו?

בין רומא לירושלים

בעקבות סיור באתר הארכיאולוגי בבית-שאן

חלק למשתתפים את קטע הקריאה הבא, המעובד מתוך מסכת שבת בתלמוד:

בתלמוד (מסכת שבת לג, ב) מסופר שישבו חכמים ושוחחו ביניהם על מלכות רומא: ישבו רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון, וישב יהודה בן גרים איתם. פתח רבי יהודה בדברי שבח על מלכות רומא, ואמר: "כמה נאים מעשיה של אומה זו, תקנו שווקים, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות."
רבי יוסי שתק ולא אמר מאומה.
השלישי בחבורה, רבי שמעון בר יוחאי אמר: "כל מה שתקנו לא תקנו אלא לצורך עצמם. תקנו שווקים - להושיב בהם זונות; מרחצאות - לעדן בהם עצמם; גשרים - ליטול מהם מכס." הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם. נודע הדבר לרומאים, וגזרו: רבי יהודה ששיבח אותנו - יתעלה. רבי יוסי ששתק - יענש בגלות לציפורי. ורבי שמעון בר יוחאי שדיבר בגנותנו - ייהרג. ברח רבי שמעון בר יוחאי והתחבא עם בנו במערה, והיתה אשתו מספקת להם מים ומזון.

בעקבות המדרש, ניתן לדון בשאלות הבאות:

- המדרש מציג שלוש גישות שונות ביחס לשלטון הזר ולתרבות הרומית. מהן הגישות?
- אילו רווחים עשויים להיות לעמדתו של רבי יהודה, המתפעל מתרבותם של הרומאים ומהיגיהם?
- באיזו מידה גישה כזו עלולה לאיים על התרבות היהודית?
- מה דעתכם על תגובתו של רבי שמעון בר יוחאי, אשר מבקר בחריפות את מעשיהם של הרומאים? נסו לשער, ממה נובעת הביקורת הנחרצת? אילו מטרות פוליטיות או צרכים פסיכולוגיים היא עשויה לשרת?
- אילו סכנות טמונות ביחס של פתיחות וקבלה כלפי תרבות זרה? מה עשויה להיות התועלת שבכך?
- איזו עמדה מבין השלוש שעולות במדרש היא לדעתכם עמדה אופיינית המקובלת בצה"ל ביחס לחידושים, תמורות והשפעות חיצוניות? מה צריך לדעתכם להיות היחס בצבא לשינויים וחידושים?
- באיזו מידה, לדעתכם, צריכה החברה הישראלית להיות פתוחה להשפעות חיצוניות? מהם היתרונות שבכך? אילו מחירים עשויה החברה הישראלית לשלם על כך?
- באיזו מידה לדעתכם ובאיזה אופן התעצבה הזהות היהודית אל מול זהויות 'אחרות' ובהשפעתן? האם ניתן לומר שהזהות היהודית נזקקה לזהויות 'אחרות' כדי להתעצב באופן בו אנו מכירים אותה כיום?

נספח א'

רבי יהודה הוא רבי יהודה בר אילעאי, מתלמידיהם של רבי עקיבא ורבי טרפון. הוא חי בגליל, בדור הרביעי של התנאים, אחרי מרד בר כוכבא וגזרות השמד של הרומאים, בתקופת שלטונו של הקיסר אדריאנוס. חסידותו של רבי יהודה היא מן המפורסמות: נאמר עליו שמלידתו ועד מותו לא נמצא בו שום חטא, פרט לכך שנאלץ מטעמי בריאות לגדל עז בביתו כדי שיוכל לשתות מחלבה, וזאת בניגוד לאיסורם של חז"ל לגדל בהמה דקה בארץ ישראל. עוד מסופר על רבי יהודה שעמל להרבנות תורה בישראל, למרות תנאי העוני ששררו בארץ, על פי הגמרא היו בישיבתו ששה תלמידים מתכסים בבגד אחד ועוסקים בתורה.

מעובד מתוך <http://www.daat.ac.il/DAAT/toshba/ishim/yehuda.htm>

רבי יוסי הוא רבי יוסי בן חלפתא, מתלמידיו של רבי עקיבא ושל רבי יהודה בן בבא. הוא היה רבו של ר' יהודה הנשיא, והתגורר באושא ובציפורי שבגליל בימי מרד בר כוכבא. חז"ל היו משבחים אותו על חכמתו ובקיאותו בתורה. במחלוקותיו עם חבריו נקבעה ההלכה כמותו, משום שעמדתו נשענה על הוכחות מוצקות, ובלשון חז"ל: "רבי יוסי – נימוקו עמו". מסופר על רבי יוסי שהיה זהיר בכבוד חבריו והתייחס בעדינות לכל אדם, וממנו הפתגם "לא מקומו של אדם מכבדו, אלא אדם מכבד את מקומו".

מעובד מתוך <http://www.daat.ac.il/DAAT/toshba/ishim/yosey.htm>

רבי שמעון בר יוחאי היה מבכירי תלמידיו של רבי עקיבא. משום דבריו כנגד השלטון הרומאי נגזרה עליו מיתה, והוא נאלץ לברוח ולהסתתר במערה ביחד עם בנו רבי אליעזר במשך שלוש עשרה שנה. רבי שמעון בר יוחאי נפטר בל"ג בעומר, וקברו נמצא במירון הסמוכה לצפת.

מעובד מתוך <http://www.daat.ac.il/DAAT/toshba/ishim/shimon.htm>

מי אנחנו?

זהות, משמעות ומחויבות

מטרות

1. העמקה בבירור משמעותן של זהות אישית וזהות קולקטיבית, והיחסים ביניהן.
2. בחינת הקשר שבין זהות ושייכות, ודיון בחשיבותה של שייכות למעגל חברתי.
3. בירור הזיקה שבין שייכות למחויבות: באיזו מידה נובעת מחויבות מתוך תחושת השייכות?

מהלך הפעילות

חלק למשתתפים את **נספח א'**, בו מופיעים דבריו של הלל הזקן מפרקי אבות. ניתן לפתוח בדיון קצר במשמעות המובאה מפרקי אבות: "אם אין אני לי, מי לי? וכשאני לעצמי, מה אני? ואם לא עכשיו, אימתי?".

- באופן ברור נחלק הפסוק ל-3. במה עוסק כל חלק? מה כוונת כל אחד מחלקי הפסוק?
- מהי הזיקה בין החלקים? מדוע נשאלות שלוש השאלות הללו יחד?
- איזה הוא בעיניהם החלק החשוב ביותר?

הלל הזקן מציב לפנינו את ההבחנה הידועה בין הפרט לכלל, בין האני כאינדיבידואל ובין האני כחלק מכלל. מעניין לשים לב לכך שהלל אינו רואה ניגוד בין השניים, אלא דווקא יחס של השלמה, ומדגיש את חשיבות שניהם לאדם. בהקשר זה ניתן לפרש את האמירה האחרונה: "אם לא עכשיו, אימתי?" – כמכוונת לכך שהזמן לבנות את עצמי ואת זהותי הייחודית מחד, לחזק ולצקת משמעות בקשר שלי לכלל מאידך, ולעשות את החיבור בין שני אלו בחיי - הוא עכשיו. ייתכנו כמובן גם פרשנויות אחרות.

בקש מהקצינים למלא בהמשך הדף חמש זהויות "אינדיבידואליות" שלהם וחמש זהויות "קולקטיביות". (ככל שמתיר הזמן, ניתן לחלק את המשתתפים לקבוצות קטנות, ולהקדיש כ-20 דקות לדיון בקבוצות בנות 4-5 משתתפים. בקבוצות קטנות ניתן לתהות על קווי הדמיון והשוני בין המשתתפים: מה משותף לחברי הקבוצה הקטנה ומה מבדיל ביניהם? אילו הגדרות זהות מחברות בין המשתתפים ואילו מהוות סיבה למחלוקת? האם הדרך בה בחרתם לענות על השאלות "מי אני?" ו"מה אני?" דומה או שמה כל אחד תופס אחרת את זהותו ומעגלי השייכות החברתית שלו?)

במליאה, בקש ממספר קצינים להציג מה שכתבו. ניתן להתייחס לשאלות הבאות:

- מהי עבורכם "זהות"? מהי משמעות המושג הזה בשבילכם?
- באיזו מידה לדעתכם בוחרים בזהות, ובאיזו מידה נולדים לתוכה?
- מדוע בחרתם דווקא את ה"זהויות" האלו שכתבתם? מה עושה אותן חשובות לכם במיוחד?

- באיזו מידה הזהויות שכתבתם משלימות זו את זו, ובאיזו מידה מנוגדות זו לזו?
- האם ישנם קשרים בין הזהות האינדיבידואלית שלכם – או המרכיבים השונים שלה – ובין הזהות או הזהויות הקולקטיביות שאתם חלק מהן?
- כיצד באות לידי ביטוי הזהויות ה"קולקטיביות" שכתבתם בחייכם?
- למונח זהות שני מובנים שונים. מצד אחד, הוא משמש לציון הדומה והמשותף לקבוצת אנשים. מצד שני, הוא מבטא את השונה והמבדיל, המייחד אדם מאנשים אחרים או מבני קבוצות אחרות. איזה משני המימדים האלה דומיננטי יותר עבורכם? באיזו מידה אתם מגדירים את זהותכם ע"י ציון מה שמיוחד לכם ומבדיל אתכם מאחרים? באילו דרכים ומובנים זהותכם מוגדרת מתוך ציון זיקה, דמיון וקשר לאחרים?
- ובהקשר אחרון זה, מהי לדעתכם ההבחנה בין 'זהות' לבין 'זיהוי'? במה יכולה להיות הבחנה זו להיות חשובה עבורנו?
- באיזו מידה הגדרת הזהות שלכם נובעת מן התפקידים שאתם ממלאים?
- אילו מחויבויות מעשיות נובעות מהגדרת הזהות (אישית או קולקטיבית) שלכם?

בשלב זה ובמידה שהזמן מתיר, מומלץ להציג את שירו של אשר רייך, זהות, המופיע בנספח ב'. ניתן לקרוא ביחד את השיר ולהתייחס לשאלות הבאות:

- באיזו מידה תלויה הזהות באופן בו אחרים תופסים ומגדירים את האדם? האם ניתן לומר כי הסביבה והחברה מכתובות לאדם את זהותו?
- אילו תחושות מעורר השיר? האם הוא גורם לכם לחוש כי זהות היא עניין של משחק? חמקמקה? מבלבלת?
- למה הכוונה במשפט "פיות פצעי יודעים לספר משהו עלי"? האם ניתן לדעתכם לומר כי הפצעים, הנקודות החלשות שלנו, העלבונות שאנו נושאים – שכל אלה מסגירים את זהותנו או מגדירים אותה?
- באילו מובנים זהות היא "חוט ביני לאחרים"? מה קורה כאשר החוט ביני לאחרים ניתק? מה קורה כאשר החוט הזה חונק?

אפשרות נוספת להעשרה ולהרחבה, ככל שיתיר הזמן:

חלק למשתתפים את נספח ג' בו מופיע סיפור של לריסה, כפי שמספר אותו שלמה זנד. במליאה, ניתן לדון בשאלות הבאות:

- כיצד הייתם מגדירים את זהותה של גיבורת הסיפור? האם לריסה היא בעיניכם יהודיה? האם היא ישראלית?
- מה מלמד אותנו הסיפור על מרכיביה של הזהות היהודית? ועל מרכיבי הזהות הישראלית?
- מה יכול ללמד אותנו הסיפור על שאלת הזהות או הזהויות בחברה הישראלית?
- באיזו מידה לדעתכם פתוחה החברה הישראלית לקבל את מי שאיננו יהודי?

- איזה תפקיד צריך לדעתכם למלא צה"ל בעיצוב הזהות היהודית של חייליו? והישראלית? האם צה"ל יכול למלא את תפקיד "שומר הסף" המעניק למצטרפים חדשים אל החברה הישראלית את הזכות להיות שייכים? האם בעיניכם זהו תפקיד שצה"ל צריך למלא?

לסיכום

בפעילות זו ניסינו לעמוד על משמעותן של זהות אישית וקולקטיבית, ועל האופן בו שתיהן קשורות האחת בשנייה. ריבוי הזהויות בחברה הישראלית, וביחידה הצה"לית כמיקרוקוסמוס שלה, מציב אתגרים משמעותיים בפניכם כמפקדים. באתגרים אלו נמשיך ונעסוק בהרצאות ובסדנאות שנקיים היום ומחר.

הוא [הלל הזקן] היה אומר: "אם אין אני לי מי לי? וכשאני לעצמי מה אני? ואם לא עכשיו אימתי?"

(פרקי אבות, פרק א, משנה י"ד)

"וכשאני לעצמי מה אני"?

"מה אני" = זהות קולקטיבית אליה אני חש שייך.

רישמו חמש "זהויות קולקטיביות" אליהן אתם חשים שייכים:

"אם אין אני לי מי לי"

מי אני? = הזהות האינדיבידואלית שלי

רישמו חמש "זהויות" מרכזיות המרכיבות את הזהות האינדיבידואלית שלכם:

זהות / אשר ריך

מה שאני יודע
על עצמי ואחרים

יודעים עלי
מה שאני לא יודע
על עצמי ואחרים יודעים

מה שאני
יודע על עצמי
ואחרים לא יודעים
ומה שאני לא יודע

על עצמי ואחרים
לא יודעים. פיות פצעי
יודעים לספר משהו
עלי. אלה הם כזבי
האמת: החוט ביני לאחרים.

נספח ג'

שמה של התלמידה השנייה היה לריסה והיא נולדה ב- 1984 בעיר קטנה בסיביר. בתחילת שנות ה-90, מיד לאחר התמוטטותה של ברית המועצות היגרו הוריה לישראל. המשפחה נשלחה לעיירת פיתוח בגליל העליון. היא גדלה תחת מינון "הולם" של ילדי מהגרים וילדים ישראלית והשתלבותה נראתה כמלאה. היא החלה לדבר עברית כ"צברית" לכל גבר ואהבה את עצמה ואת היומיום הישראלי. לפרקים היא הוטרדה מכך שלעגו לה וכינו אותה "רוסייה" על שום שיערה הזהוב. הלוא דרכם של צעירים מקומיים היא להציק לבני מהגרים חדשים.

בשנת 2000, בגיל שש עשרה, נפגוש אותה במשרד הפנים של מחוז הצפון, כאשר הוענקה לה תעודת הזהות הראשונה. היא התקבלה בחביבות יתרה על ידי הפקידה והתבקשה למלא טופס אישי. כאשר הגיעה לסעיף הלאום היא שאלה בתמימות אם היא יכולה לרשום "יהודייה". לאחר העיון בחלקים שכבר מולאו, הוסבר לה בטון מתנצל שהדבר בלתי אפשרי. היאחיבת להישאר כמו אימה, או כמו שקראו לה בהקנטה - "רוסייה". מאוחר יותר, היא סיפרה שבאותו רגע כמו חשה שוב בכאבי הווסת הראשונה; כמשהו המופיע מדרך הטבע שיותר לא ניתן להיפטר ממנו.

היא לא הייתה הנערה היחידה בעיירה שנשאה את "אות הקלון". בבית הספר נוצרה "אחוות הבנות הלא יהודיות". הן סוככו אחת על השנייה ואפילו החליטו במשותף לטשטש את סעיף הלאום מהתעודה. הדבר לא צלח בידן והן נאלצו להמשיך ולשאת את המסמך המרשיע. בגיל שבע עשרה הן מיהרו כולן להוציא רשיון נהיגה. בתעודה זו לא נרשמה "לאומיות" של הנהג וניתן היה להסתובב עמה כתחליף לתעודת הזהות.

לקראת הנסיעה לפולין, במסע השורשים הלאומי למחנות המוות, נוצרה בעיה. כדי להנפיק דרכון היה עליה להביא לבית הספר את תעודת הזהות. חששותיה שכל השכבה תגלה את סודה, בנוסף לאמצעיה הכלכליים הדלים של הוריה, שכנעו אותה לבסוף לוותר על השתתפותה. כך שאת אושוויץ - האתר שהולך ומחליף את מצדה כמחוז זיכרון המעצב את הזהות היהודית המודרנית - היא לא זכתה לראות. לעומת זאת, לצבא היא גויסה. היא ניסתה לנצל את ה"סטאטוס הלאומי" המיוחד שלה כדי לא להתחיל ולשם כך אף כתבה מכתב ארוך ללשכת הגיוס. היא נענתה בשלילה.

הצבא דווקא עשה לה טוב. בטקס ההשבעה, כאשר גישה לעבר ספר התנ"ך ניא רעדה ואפילו בכתה, לרגע היא שכחה את הצלב הקטן אשר קיבלה מסבתה מצד אמה כאשר עזבה את רוסיה כילדה. עם המדים היא הרגישה "שייכת" והייתה בטוחה שמעתה ואילך תיחשב כישראלית לכל דבר. היא התנכרה לחלוטין לתרבות הרוסית המאוסה והמתפוררת של הוריה. היא החליטה לצאת רק עם "צברים", מבחורים "רוסים" היא חמקה. היא מאד אהבה שציינו בפניה שהיא אינה נראית רוסייה למרות צבע שיערה המחשיד. בשלב מסוים, היא אף חשבה להתגייר. היא אפילו הגיעה עד לרב הצבאי וברגע האחרון נרתעה. אמנם אמה לא הייתה דתייה, אולם היא לא רצתה לנטוש אותה בבדידותה הזהותית.

לאחר שירותה הצבאי היא הגיעה לתל אביב. ההשתלבות בעיר התוססת והכל כך לא אכפתית הייתה מלאה. הייתה לה הרגשה חדשה שהרישום בתעודת הזהות הוא חסר חשיבות ותחושת נחיתותה המתמדת היא המצאה סובייקטיבית ותו לא. רק לעתים, בלילות, כאשר אהבה מישהו באמת, היה צץ בה שמץ של דאגה. איזו אמא יהודייה תרצה נכדים לא יהודים מ"שיקסה" גויה...?

(מתוך: שלמה זנד, "מתי ואיך הומצא העם היהודי?")

”לשיר זה כמו להיות...”

זריחה ושחרית בכוכב הירדן

נחלק למשתתפים את שירה של נעמי שמר ”לשיר זה כמו להיות ירדן” (נספח א) ונקרא את השיר בצוותא. השיר יוצר הקבלה בין זרימתו של הירדן בערוצו דרומה לבין חייו של אדם, מנעורים ועד מותו. כולנו בקבוצה נמצאים עכשיו בחלק ה”שוצף-קוצף” של חייו - חיים מלאים בעשייה, מנהיגות, יצירה ופעילות נמרצת. מטבע הדברים, כמו נהר הירדן שמתארת נעמי שמר בשיר, גם חייו צפויים לעבור בהדרגה מן השצף-קצף והסערה אל מסלול שלו ורגוע יותר, ולבסוף להגיע אל סופם.

חלק למשתתפים פתקים ריקים והנחה אותם לכתוב שלושה דברים שהיו רוצים לעשות ולהשיג בשלושה תחומים: בתחום המשפחה, בחיים המקצועיים ובתחום הערכי. הקצב זמן להתבודדות ומחשבה אישית. לאחר מכן, במידה שהתנאים מאפשרים זאת, ניתן להשמיע את השיר ולהצטרף לשירה בצוותא.

בקבוצה, הזמן את המשתתפים לחשוב כיצד ניתן לנצל את ימינו השוטפים הלאה-הלאה להשגת מטרותינו השונות.

שאלות נוספות לדיון:

- האם המשתתפים משתוקקים לסערת הזרימה, למהלך של חיים שוקקים, שוצפים וגואים, או אולי קוסמת להם יותר התנהלות שלווה בנהר רוגע?
- האם אנו נמשכים יותר אל ה”אקשן” או אל השגרה?
- מעדיפים סערות מרגשות או שלווה בטוחה?

לשיר זה כמו להיות ירדן

מילים ולחן: נעמי שמרי

לשיר

זה כמו להיות ירדן
אתה מתחיל למעלה בצפון
צעיר, צונן שוצף ומתחצף
אתה שומע צפרים בסבך
וכל אחת מהן
צפור גן-עדן

כי

לשיר

זה כמו להיות ירדן
ימיד
שוטפים כמו ירדן
וכמותו זורם אתה דרומה
על החופים צומח עשב פרא
אבל הלאה-הלאה-הלאה
גאון מימיד
הלא ימיד
שוטפים כמו ירדן
סופך לגווע כמו ירדן
להאסף לאט אל ים המנוות
במקום הנמוך ביותר בעולם
אבל
מראש הרי-השג
בהמולה גדולה צוהלת
אחריד
שיריד מפפים להם
הלא לשיר זה כמו להיות ירדן

זהות במבחן המקום והזמן

סיור חוקר

הסיור הוא פעולה מתמדת של חיפוש הדרך - כמו הדיון על שאלת 'הזהות הישראלית'.

עמק הירדן ובית-שאן הוא מקום של מפגשים ושל ניגודים. גוונים שונים בזהות הישראלית נפגשים בתא השטח המצומצם הזה. הסיור החוקר הינו מתודה המאפשרת בחינה של התמודדות של קבוצות שונות עם צרכים, שסעים ומחולקות בחברה הישראלית. במהלך הסיור נחשף למענים שונים ומגוונים לצרכים ושסעים אלו. חלק מהמענים הינו תוצר של מיקוד צורך אמיתי וטיפול בו וחלקם הזדמנות של גופים בעלי סדר יום אידיאולוגי לנצל חלל שנוצר, להתמקם בו ולהשפיע על הסביבה ברעיונותיהם. מטרתנו בסיור היום לבדוק שאלה זו ואחרות, תוך היכרות עם האנשים ופועלם. חקר כזה, בו שותפים בכירי חיל החינוך, יוכל אולי לשפוך אור על שאלות הזהות הישראלית כאן ועכשיו ולהציב רף מטרות חדש בחיל החינוך כהעמקה בפרקטיקה המתבקשת מתוך מסמך "ייעוד וייחוד". ניפגש היום עם שלוש דמויות וקבוצות המייצגות את הישראליות האידיאולוגית והפעלתנית בת ימינו:

משה הר-ציון -

בנו של מאיר הר ציון, מתגורר בחוות שושנה. אורח חייו העכשווי הוא תוצר של בית אבא והחיים על ההר הזה. שירותו הצבאי ועבודותיו יכולים להצביע על תפיסת עולמו. הר-ציון הוא כיום בעל חברת "משטח" לטיולי שטח; משרת ביחידת צנחנים מובחרת שימש כפקח גליל תחתון ברשות שמורות הטבע ובמסגרת זו טיפל במניעת צייד לא חוקי, התמודדות עם נזקי שקנאים וקורמורנים במדגה; הסדרת נסיעת כלי רכב בשמורת נחל תבור ועוד. בנוסף, ייעץ הר-ציון לחיל האוויר בנושא מטרדי ציפורים בבסיסי החיל. בתפקידו האחרון היה מנהל מרחב גליל תחתון ברשות הטבע והגנים.

גרעין איילים בנווה-אור -

עמותת איילים היא עמותת סטודנטים השמה לה למטרה לעודד צעירים להתיישב בנגב ובגליל. העמותה מקימה כפרי סטודנטים ביישובים סביב מוסדות לימוד בגליל ובנגב. הסטודנטים של העמותה פעילים ביישובים מסביבם בעבודה קהילתית. כיום קיימים כפרי סטודנטים בשטח היישובים הבאים: אשלים במערב הנגב, שכונה ד' בבאר שבע, דימונה, יכני (מושב בקרבת שדרות), קריית שמונה. כפרים בתהליכי הקמה: כפר בנווה-אור, כפר נוסף בדימונה, וכן קומונות בעכו ובעיר העתיקה בבאר שבע.

הגרעין התורני בבית שאן -

הגרעין מורכב מזוגות צעירים בהם הבעל מלמד בישיבה תיכונית ובנוסף עוסקים במגוון פעולות חברתיות בעיר.

המפגש עם כל קבוצה יהיה למשך חצי שעה בלבד בגלל לוח הזמנים הצפוף, בזמן זה אתם מוזמנים לחקור באופן חופשי או להיעזר בשאלות המופיעות להלן:

קווים מנחים ושאלות מרכזיות למפגשי הסיור החוקר:

הכוונה היא לשמור על מסגרת דומה לדיון בכל המפגשים:

- ספרו לנו בקצרה מי אתם? במה אתם עוסקים? באילו פרויקטים אתם מעורבים?
- מה זיהיתם כצורך מרכזי באזור בו אתם מתגוררים שמאפיין עבורכם את הבעיות של החברה הישראלית בכללה, או ייחודי לאזור.
- מתוך החוויה, התפקיד והמקום שלכם – אילו שסעים חברתיים ומחלוקות אתם מזהים בחברה הישראלית בכלל ובאזור עמק הירדן ועמק בית-שאן בפרט?
- מה לדעתכם יש לעשות כדי להתמודד עימם?
- אילו תמורות ושינויים מתרחשים – באילו מובנים השסעים מעמיקים והמחלוקות מחריפות? אילו תהליכים של איחוי ותיקון אתם מזהים?
- מהו, לדעתכם, האתגר המרכזי על סדר יומה של החברה הישראלית? אילו קשיים אתם מזהים בהתמודדות עם אתגר מרכזי זה? אילו כוחות מקדמים אותנו לקראת התמודדות טובה יותר?

נפרדים מגן העדן?

עיבוד הסיור החוקר וסיכום כללי

ניתן לבחור בין שלוש אפשרויות לניהול הדיון בעקבות הסיור החוקר:

1. חלק את המשתתפים לחמש קבוצות, ותן לכל קבוצה אחד מן הנספחים א'ה'. הנחה את המשתתפים לקרוא את השיר המופיע בנספח ולדון בשאלות הנלוות לו. לאחר כ-25 דקות בקבוצות הזמן את המשתתפים להציג את עבודתם במליאה.

או

2. בחר אחד מן הנספחים א'ה' וחלק אותו לכל המשתתפים. קראו יחד את השיר, ודונו בשאלות המופיעות בעקבותיו.

או

3. תלה על קירות החדר את חמשת השירים המופיעים בנספחים א'ה'. הנח למשתתפים לעבור בין השירים ולהגיב בקצרה בכתב. במליאה, הזמן את המשתתפים להתייחס לשאלות הבאות:
 - איזו תמונת מצב עולה מן השירים – אופטימית? פסימית? ביקורתית? כיצד תופסים השירים את החברה הישראלית? באיזו מידה אתם מזדהים עם התחושות הללו? האם בעקבות הסיור אתם אופטימיים או פסימיים יותר? מיואשים או חדורי אמונה ביכולת לשנות?
 - על פי שירה של דליה רביקוביץ, אנחנו "צורחים" עד לגרון ניחר ומפצלים חודה של שיערה". לאילו שסעים ומחלוקות בחברה הישראלית נחשפתם במהלך הסיור? באיזו מידה נראו לכם המחלוקות עמוקות ובלתי ניתנות לגישור? באיזו מידה אתם חשים כי נעשים מאמצים לגשר מעל שסעים ולאחות מחלוקות?
 - הדובר בשירו של חיים גורי עומד חסר אונים במידה רבה נוכח התבערה. מהי, לדעתכם, התבערה? האם גם אתם חשים כמי שאין להם אמצעים להתגבר על הלהבות? באילו ניסיונות ומאמצים "להקל על התבערה" נפגשתם במהלך הסיור?
 - אשר רייך מתאר בשירו אדישות ופאסיביות: "משתזפים לנו בשמש", "סומכים על גואל הפכפך". באילו סימנים של אדישות נתקלתם ביומיים האחרונים? אילו סימנים של אחריות ומעורבות גיליתם?
 - מהי "תמונת המצב" של החברה הישראלית המצטיירת לכם בעקבות הסיור?
 - אילו אהבות קושרות אתכם לחברה הישראלית? ואילו חלומות?
 - האם יש מקום לחלומות בשגרת היומיום שלכם?

זה המצב / אשר רייך

לפני הכל עובדות החיים: אנחנו המדינה בסוף ימיה
משתזפים לנו בשמש שקיעתה עם בחילה בלב
ובגרון זכרון אבותינו שצפו בהיולד עם
ולא העלו על הדעת שבניהם יהיו
המדינה בסוף ימיה. ומעבר לזה: המשאלה
המפעפעת למרפא שטרם הפציע.
עדיין סומכים על גואל הפכפך ופצוע. [...]

- האם אתם מסכימים עם הדובר בשיר, ועם קביעתו כי "אנחנו המדינה בסוף ימיה"? באיזו מידה אתם שותפים לאכזבה שהוא מבטא? מדוע?
- נסו להגדיר מהן "עובדות החיים" של המציאות הישראלית כפי שאתם תופסים אותן.
- נסו להגדיר: מהן המשאלות המפעפעות בלבכם?
- אשר רייך מתאר בשירו אדישות ופאסיביות: "משתזפים לנו בשמש", "סומכים על גואל הפכפך". באילו סימנים של אדישות נתקלתם ביומיים האחרונים? באילו ביטויים של אחריות ומעורבות הבחנתם?

על המשורר: אשר רייך נולד בירושלים בשנת 1937 למשפחה חרדית. בן 18 עזב את שכונת ילדותו "בתי אונגריין" הסמוכה למאה שערים והתגייס לצה"ל. הוא למד ספרות עברית ופילוסופיה באוניברסיטה העברית והחל מפרסם את שיריו בשנות ה-60. ספרו "פני הארץ" (ממנו לקוח השיר "זה המצב") ראה אור בשנת 1999, וניכר כי רבים מן השירים בו נכתבו בימים שלאחר רצח ראש הממשלה יצחק רבין.

שני איים לניו-זילנד / דליה רביקוביץ

[...]

כבר אין עוד טעם להסתיר
אנחנו נסיון שלא עלה יפה
תכנית שנשתבשה,
כרוכה ברצחנות רבה מדי,
מה לי מאלה ומה לי מאלה
צורחים עד לגרון ניחר
ומפצלים חודה של שערה.
מכל מקום רצחנות רבה מדי.
לאפריקה לא אסע
ולא לאסיה
ולא אסע בכלל.

בניו זילנד
על נאות דשא ומים
אנשים טובי לב

- למה כוונת הדוברת בדברים: "אנחנו נסיון שלא עלה יפה, תכנית שנשתבשה"? האם אתם מסכימים לקביעתה זו? מדוע?
- מה מבין הדברים שראיתם במהלך הסיור גורם לכם לחשוב כי הדוברת בשיר צודקת בדבריה? מה מבין הדברים שראיתם מוביל אתכם לחשוב כי היא טועה?
- על פי הדוברת בשיר, אנחנו "צורחים עד לגרון ניחר ומפצלים חודה של שערה". לאילו שסעים ומחלוקות בחברה הישראלית נחשפתם במהלך הסיור? באיזו מידה נראו לכם המחלוקות עמוקות ובלתי ניתנות לגישור? באיזו מידה אתם חשים כי נעשים מאמצים לגשר מעל שסעים ולאחות מחלוקות?
- הדוברת בשיר מרימה ידיים. היא מעדיפה לנסוע לניו-זילנד. מה דעתכם – האם מה שראיתם במהלך הסיור גורם לכם לייאוש או דווקא מעורר תקווה?

על המשוררת: דליה רביקוביץ (1936-2005) היא סופרת, משוררת, ומתרגמת. בשנת 1998 הוענק לה פרס ישראל בתחום השירה. בנימוקי השופטים למתן הפרס נכתב: "היא מעמודי התווך של השירה העברית הלירית. שיריה הם מצד אחד עדות אישית על יתמות [...] ומצד שני הם מבטאים אמת אוניברסלית וחוויות של רבים. השילוב של [...] הזעקה האישית עם זו הכללית, מאפיין את יצירתה והפכה לחשובה ולבולטת ביותר בשירה העברית בת זמננו." שירה של רביקוביץ "שני איים לניו זילנד" נכתב בתקופת מלחמת לבנון הראשונה.

ארץ האש / חיים גורי

פה ארץ האש, ארץ הגזרה.
ואין לי עוד כוס מים להקל על התבערה.
אזלו המים, היו למצרך נדיר.
מצאו מול גינוסר שברי סירת דיג
שנשמרה לא רע מימי הבית השני.

פה ארץ האש, רוח הכבשן.
וכל הרשעה לא תכלה כעשן,
אלא דווקא היערות המסכנים ההם,
בשל מטליות בנזין
או בשל סיגריה שנשכחה.
ושחור שמים ואודם חשכה.

פה ארץ האש, אדמת המריבה.
כי מים רבים לא יכבו את האהבה.
קל וחומר מים מעטים, בשל העונה החרבה.
ומים תורכיים עדין לא הגיעו
לרחם על השרובה והמצולהבה.
לכן, יומם ולילה, עלי להבה! עלי להבה!

פה ארץ האש, ארץ שוכן מעונה.
ואין בי ארוכת אורצל בסמטה מעוננה
ולא פמפום שהוי בסבלנות נרגלית נכונה.
רק חיפזון מהשטן וכובע טמבל לראשי
והבה נגילה והבה נרננה!

- הדובר בשיר מתאר את ישראל במלים קשות: ארץ האש, ארץ הגזרה, אדמת המריבה. באילו מלים תשתמשו אתם כדי לתאר את ישראל כפי שנראתה לכם היום בסיור?
- הדובר בשיר עומד חסר אונים במידה רבה נוכח התבערה. האם גם אתם חשים כמי שאין להם אמצעים להתגבר על הלהבות? באילו ניסיונות ומאמצים "להקל על התבערה" נפגשתם במהלך הסיור?
- מה דעתכם על סופו של השיר? האם הוא אופטימי או לעגני וציני? איזו מבין הפרשנויות האפשרויות מעוררת בכם הזדהות?

על המשורר: חיים גורי הוא משורר, סופר ועיתונאי, חתן פרס ישראל לשירה בשנת 1988. נולד בתל אביב בשנת 1923, התחנך בבית החינוך לילדי עובדים בתל אביב, בחברת-הילדים בקיבוץ בית אלפא, וסיים את הלימודים בבית הספר החקלאי כדורי. הצטרף לפלמ"ח בשנת 1941, ולאחר מלחמת העולם השנייה היה שליח הארגון במחנות העקורים באירופה. במלחמת העצמאות לחם בחזית הדרום. שיריו מאותה תקופה "הרעות", "הנה מוטלות גופותינו" ו"באב אל וואד" הפכו לסמלי המאבק על הקמת המדינה. שירו "ארץ האש" ראה אור ב-2002.

מתוך "קיטועים" / אריה סיון,

הארץ איננה שבעה לעולם
היא אוכלת תמיד את יושביה,
כפי הנראה היא נזקקת להם
שיהיו לה כזבל, אשר מכוחו
תצמח פטריות של שנאה.

- אריה סיון מתאר בשירו ארץ אוכלת יושביה ש"איננה שבעה לעולם" ומצמיחה "פטריות של שנאה". האם אתם מסכימים לתיאור זה? באיזו מידה עולה מן הסיור היום תמונה אחרת?
- אריה סיון מתאר את יושבי הארץ כקורבנות פאסיביים במקרה הטוב, או כמי שמזינים בגופם שנאה. באיזו מידה עולה תמונתו בקנה אחד עם מה שראיתם בסיור היום?
- מהן, לדעתכם, אותן "פטריות של שנאה" אליהן מתכוון אריה סיון? מה ניתן לעשות על מנת לעקור אותן?

על המשורר: אריה סיון נולד בתל-אביב בשנת 1929. הוא שירת בפלמ"ח והשתתף במלחמת העצמאות; למד לשון עברית וספרות באוניברסיטה העברית, והחל לפרסם משיריו בשנות ה-50. מאז אמצע שנות ה-50 הוא מתגורר ברמת השרון, ועד צאתו לגמלאות עסק בהוראת לשון וספרות בבתי ספר תיכוניים. הנושאים הבולטים ביצירתו הם שירי ילדות תל-אביבית ושירים תל-אביביים בכלל, שירים שנושאייהם פוליטיים או חברתיים, שירי אהבה, שירים המתייחסים אל השואה ושירים על הזיקנה ועל תמורות הזמן. ספרו "קיטועים" ראה אור בשנת 2007.

נספח ה'

שִׁירָה הַנְּעֵר, שִׁיר עֵתִידָנוּ:
שִׁיר הַתְּחַדְּשִׁיּוֹת, בְּנִינָן וְעֵלְיָה.
מִן הַגּוֹלָה יִנְהָרוּ אַחֵינוּ,
אֶרֶץ מוֹלָדֶת קָמָה לַתְּחִיָּה!

מִי זֶה חוֹלֵל הַפְּלֵא,
אֶרֶץ מוֹלָדֶת?
מִי זֶה הַקִּיִּים כָּל אֵלֶּה,
אֶרֶץ מוֹלָדֶת?

זוּ יָדָךְ, יָדָךְ הִיא הַזּוֹרְעֵת,
זוּ יָדָךְ, יָדָךְ הִיא הַנוֹטְעֵת,
כָּל עוֹד הַנְּעֵר לָנוּ בַּמוֹלָדֶת,
קוֹם יָקוּם חֲזוֹן עִם יִשְׂרָאֵל!

שמואל בס (1899-1949)

”... הָאֵהָבָה הַיְתֵה חוֹמְרֵי הַגָּלִם שֶׁל הָאֶרֶץ הַעֲנִיָּה הַזֹּאת,
מְצִיאוֹת וְחֵלוֹם עֲשׂוּ יַחְדָּיו מְזַג אֲוִיר...”

מתוך: "חמדיה, זכרון חמודות", יהודה עמיחי

- האם בעיניכם מדינת ישראל היא "פלא", כפי שאומר בשירו שמואל בס? מדוע?
- אילו משימות ותפקידים מוטלים על הנוער בישראל היום?
- יהודה עמיחי בשירו מדבר על תפקידים של אהבות וחלומות בבנין הארץ. היכן במהלך היומיים האחרונים הזדמן לכם לפגוש באהבות וחלומות? האם גם כיום יש לדעתכם מקום ותפקיד לחלומות ולאהבה?

על המשוררים:

שמואל בס (1899-1949) נולד באוקראינה ועלה בילדותו לישראל. ב-1917 התנדב לגדוד העברי. עם שחרורו המשיך בלימודיו בבית-המדרש למורים העברי בירושלים (היום זוהי המכללה לחינוך ע"ש דוד ילין). בס עסק בהוראה והרבה לכתוב לילדים ולנוער.

יהודה עמיחי (1924-2000) זוכה פרס ישראל לשירה ב-1982 הוא מן הבולטים והחשובים בשירה העברית החדשה. עמיחי נולד בגרמניה ומשפחתו עלתה לישראל ב-1936. הוא שרת בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, ואחר־כך בחטיבת הנגב של הפלמ"ח. בשנות הארבעים החל לפרסם משירתו, וב-1955 פורסם ספרו הראשון - "עכשיו ובימים האחרים". על יצירתו של עמיחי נכתב כי היא מחוללת "תמורה מהפכנית בשירה העברית."

